

การหางานให้ชาวชนบททำ

ปัญหาเรื่องการหางานให้ชาวชนบททำเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งในสมัยปัจจุบัน เพราะเหตุหลายประการ ประชากรของไทยโดยทั่วไปก็เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมากคือเกินกว่า ๓% แต่ประชากรในชนบทยิ่งเพิ่มมากขึ้นกว่าอัตราทั้งประเทศ ใครไปในหมู่บ้านชนบทจะเห็นได้ว่ามีลูกเล็กเด็กแดงยั่วยุ่ยทุกหมู่บ้าน มิใช่ที่ชาวชนบทเขาจะอยากมีลูกมากเสมอไป แต่เป็น

พิมพ์ครั้งแรกใน วารสารกรมบัญชีกลาง ปีที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

เพราะบริการวางแผนครอบครัวของเรายังไม่ถึง และจะยังไม่ถึงอยู่อีกหลายปี ชาวชนบทมักจะมีอาชีพอยู่กับแผ่นดิน คือ ทำการเกษตร แผ่นดินที่จะมีไว้สำหรับเกษตรกรรมก็มีจำกัด เมื่อ ๑๐ ปีก่อนนี้ยังมีที่ทำกินเบิกขึ้นใหม่ ๆ ตามป่าตามเขา แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีที่ทำกินเพิ่มขึ้นมากเหมือนแต่ก่อนเสียแล้ว และที่ดินที่มีอยู่สำหรับการทำนาทำไร่ก็เลื่อมซึ่งความสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีเพาะปลูกหรือการทำมาหากินอย่างอื่น ถึงแม้คนที่มีงานทำมีที่ดินทำกินอยู่ก็จะมีรายได้ลดน้อยลง คือยากจนลง และเด็กรุ่นใหม่ที่จะเติบโตขึ้นทุกวันก็จะหางานทำหาที่ดินทำกินได้ยากขึ้นทุกวัน แม้กระทั่งทุกวันนี้ ยังมีผู้ที่บุกรุกเข้าไปทำกินในป่าสงวนเป็นจำนวนมาก ไม่อยากทำผิดกฎหมายก็ต้องทำเพราะความจำเป็นบังคับ

เมื่อชาวชนบทไม่มีงานทำ ก็เกิดปัญหาทางการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจเป็นอันมาก หนุ่มวัยฉกรรจ์บางคนก็จำต้องประกอบอาชีพ คือ ปล้นสดมภ์ ลักโค ลักกระบือ เอาเป็นเหตุให้เกิดความระส่ำระสายเดือดร้อนในแง่ความสงบเรียบร้อยของประชาชน สาววัยรุ่นก็ต้องประกอบอาชีพชนิดที่ไม่เป็นมงคลแก่บ้านเมือง และคนที่หวังว่าจะหางานทำได้ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่อื่น ๆ ก็เดินทางเข้ามา ส่วนใหญ่ก็หางานไม่ได้ และเกิดเป็นปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้นนานาประการสำหรับบ้านเมืองต่าง ๆ

ก็เมื่อปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญมากอย่างนี้ รัฐบาลน่าจะศึกษาหาวิธีแก้ปัญหาดัดต้นปัญหาให้เรียบร้อย และการลงทุนเพื่อทำนุบำรุงชนบทเพื่อให้ชาวชนบทมีรายได้มีงานทำนั้น ย่อมเป็นการลงทุนที่จะมีความสำคัญลำดับสูง การผันเงินเพื่อชนบทที่เคยทำกันนั้น มีประโยชน์อยู่บ้างสำหรับเรื่องนี้ แต่มีประโยชน์จำกัดมากเพราะเป็นการชั่วคราว

และไม่เป็นการช่วยเหลือให้ชาวชนบทช่วยตนเองได้ ในระยะนี้ที่การลงทุนทางอุตสาหกรรมเฉพาะอย่าง การลงทุนจากต่างประเทศชบเซาลง นักเศรษฐศาสตร์และนักการเมืองส่วนใหญ่มักจะวิตกกังวลว่าจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศชะงักงัน แต่การลงทุนทางอุตสาหกรรมนั้นส่วนใหญ่จะช่วยให้อุตสาหกรรมทำจำนวนไม่มากนัก และการลงทุนทางอุตสาหกรรมถึงจะมีผลช่วยเศรษฐกิจของไทยได้บ้าง ก็ไม่เหมือนและเทียบไม่ได้กับการลงทุนทางชนบท ซึ่งมีผลแก่บุคคลเป็นจำนวนมากกว่ามาก และเมื่อการลงทุนทางอุตสาหกรรมชบเซาลง ก็เป็นโอกาสแล้วที่จะทุ่มเทเงินลงทุนทางชนบทให้มากขึ้น โดยไม่ต้องเกรงกลัวต่อภาวะเงินเฟ้อ

การที่จะป้องกันแก้ไขปัญหาว่างงานของชาวชนบทนั้น ขอเสนอให้รัฐบาลลงทุนดังต่อไปนี้พร้อมกันไป จะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดก็จะได้ผล

(๑) การนำเอาวิทยาศาสตร์มาใช้ให้ชาวนาชาวไร่ปลูกพืชหลายฤดู

(๒) การจัดรูปที่ดิน

(๓) การปฏิรูปที่ดิน

(๔) การตั้งโรงงานเล็ก ๆ เพื่อสนับสนุนการเกษตร

(๕) การใช้เครื่องมือจักรกลอย่างเหมาะสม

(๖) การสังคมนาเกลือในชนบท

(๗) การฝึกอบรมและให้การศึกษาในชนบท

๑. การนำเอาวิทยาศาสตร์มาใช้โดยให้ชาวนาชาวไร่ปลูกพืชได้หลายฤดูนั้น ไม่ใช่เป็นของใหม่ เรามีความรู้เรื่องนี้มากพอสมควรแต่ยัง

ไม่ได้ส่งเสริมแพร่หลาย เรามีพันธุ์ข้าวอย่างใหม่ที่ทดลองแล้วได้ผลทำให้ได้เก็บเกี่ยวรวดเร็วขึ้น ในที่ ๆ อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวในการเพาะปลูกก็ยังมีที่ดินที่ยังชุ่มชื้นอยู่หลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วพอจะปลูกพืชอื่นได้ เช่น จำพวกถั่วต่าง ๆ และแม่ฝักบางชนิด ในบริเวณที่มีการชลประทานก็ยิ่งกระทำได้ดีขึ้น ทั้งนี้หมายความว่า นอกจากจะทำการส่งเสริมเผยแพร่ให้ชาวนาชนบทสามารถใช้พันธุ์ข้าวได้อย่างใหม่แล้ว จะต้องมุ่งทำการชลประทานให้น้ำถึงชาวนาชาวไร่โดยเร็ว อย่ามัวแต่สร้างเขื่อนสร้างอ่างเก็บน้ำไว้ โดยไม่ชูดูคลองให้เข้านา และในการนี้ชาวนาจะต้องใช้ปุ๋ยช่วยให้พืชผลเติบโตเร็วขึ้นและงอกงามยิ่งขึ้น นโยบายการสร้างปุ๋ยธรรมชาติและ การหาปุ๋ยวิทยาศาสตร์โดยราคาถูกเป็นนโยบายที่สำคัญ การให้สินเชื่อแก่ชาวนาชาวไร่ในเรื่องนี้ก็สำคัญมาก

ในประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อมีการปลูกพืชหลายฤดูดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ความต้องการแรงงานในท้องถิ่นได้เพิ่มขึ้นในอัตราระหว่าง ๓๐ % ถึง ๕๐ % ในประเทศอินเดียเมื่อเทียบท้องถิ่นที่มีการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่กับในท้องถิ่นที่มีการปลูกข้าวแบบเก่าแล้ว ทั้งประเทศอัตราการใช้แรงงานเฉลี่ยเพิ่มขึ้นถึงเท่าตัว ในเบงกอลตะวันตกเพิ่มขึ้นในอัตรา ๒.๙ ต่อ ๑ โดยทั่วไปเมื่อมีการปลูกพืช ๒ ฤดูก็ต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเท่าตัว ถ้าปลูกพืช ๓ ฤดูในปีหนึ่ง แรงงานที่ต้องการก็เพิ่มขึ้น ๓ เท่า ฯลฯ ผลของการวิจัยในปากีสถาน เมื่อมีน้ำชลประทานเข้าช่วยทำให้ปลูกพืชได้มากขึ้น แรงงานที่ใช้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย ๕๗ % ในได้วันในรอบ ๕๐ ปีถึง ค.ศ. ๑๙๖๕ ได้มีการปลูกพืชหลายฤดูเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก และในระหว่างนั้นต้องใช้แรงงานเพิ่มขึ้น ๒ เท่า จำนวนกสิกรที่ทำงานเพิ่มขึ้น ๕๐ % แต่ละคนทำงานในรอบปีเพิ่มขึ้น ๑ ใน ๓ และผลผลิตต่อคนเพิ่มขึ้น ๒๕๐ %

ฉะนั้น วิธีนี้แหละที่จะทำให้ชาวนาชาวไร่มีงานทำเพิ่มขึ้นอย่างมากในประเทศไทย

๒. การจัดรูปที่ดิน หมายความว่าพัฒนาที่ดินหลาย ๆ แปลงในตำบลหนึ่งหรือจังหวัดหนึ่งให้

- (ก) เหมาะสมกับการทำนาทำไร่ยิ่งขึ้น
- (ข) ให้ชักน้ำเข้านาได้ทั่วกันโดยสะดวก
- (ค) ให้มีถนนติดต่อกันระบายพีชผลสู่ตลาดง่ายขึ้น และ
- (ง) ให้ชาวชนบทสามารถรวมกลุ่มตั้งสหกรณ์ได้ง่ายขึ้น

ในประเทศไทย เราได้มีการจัดรูปที่ดินเป็นการทดลองเป็นผลสำเร็จดีแล้วที่บางระจันในสิงห์บุรี และได้มีกฎหมายกำหนดวิธีการจัดรูปที่ดินไว้แล้ว ยังแต่จะดำเนินการให้แพร่หลายยิ่งขึ้นเท่านั้น

เมื่อเขตชนบทได้มีการจัดรูปที่ดินดังกล่าว ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรสามารถใช้วิทยาศาสตร์ช่วยในการปลูกพืชหลายฤดูได้มากขึ้นเป็นการถาวร แต่การจัดรูปที่ดินเองนั้นก็ต้องอาศัยแรงงานท้องถิ่น ขุดคลอง ทำถนน และปรับพื้นที่ นอกจากนั้นก็ต้องมีคนในท้องถิ่นบำรุงรักษาคลองที่ขุดขึ้น ถนนที่ทำขึ้นเป็นส่วนรวม ถ้าเกษตรกรสามารถรวมตัวกันได้เป็นกลุ่มหรือเป็นสหกรณ์ ปัญหาเรื่องการขนส่งและการตลาด การหาสินเชื่อก็จะแก้ไปได้ในตัว และเจ้าหน้าที่ของกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ก็เป็นคนของท้องถิ่น เป็นการงานให้คนในท้องถิ่นทำได้โดยดี

๓. การปฏิรูปที่ดิน ถ้าคนจำนวนน้อยมีที่ดินเนื้อที่มาก ที่ดินสำหรับทำกินก็เฉลี่ยกันไม่ทั่วถึง เจ้าของที่ดินอาจจะจ้างคนมาทำนาทำไร่หรือให้เช่าไป เป็นปัญหาทางการกระจายรายได้ แต่บางทีเจ้าของที่ดิน

ผืนใหญ่ ๆ ก็ใช้เครื่องจักรเครื่องกลทำนาทำให้เป็นการทุ่นแรงไป แต่ทำให้คนว่างงาน

การทำนาทำไร่ในที่ดินของผู้อื่น เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะไม่สนใจพัฒนาที่ดินให้ดีขึ้น การบำรุงรักษาก็หย่อน และจะทำอะไรผิดแผกไปจากที่เคยทำก็ยากนัก เช่น จะขุดบ่อเลี้ยงปลาหรือปลูกไม้ยืนต้นให้ได้ดอกผลในระยะยาว ก็ไม่มีเหตุจูงใจให้กระทำ ฉะนั้นตามที่ได้สังเกตจากประเทศที่ได้มีการปฏิรูปที่ดินแล้ว เช่น ในญี่ปุ่นและไต้หวัน เมื่อชาวนาได้เป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง จะเป็นรูปกรรมสิทธิ์เอกชน หรือในรูปกรรมสิทธิ์ร่วมกันก็ตาม ความตั้งใจทำงานต่างกัน และเมื่อมีเหตุจูงใจแล้วก็สามารถพัฒนาวิธีการเกษตรได้ดีขึ้น เป็นการเพิ่มแรงงานอยู่ในตัว

๔. การตั้งโรงงานสนับสนุนการเกษตร โรงงานดังกล่าวนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นโรงงานอุตสาหกรรมอย่างใหญ่ แต่โรงงานใหญ่ ๆ บางชนิดก็มีประโยชน์ เช่น โรงงานกระสอบสำหรับรับปอ โรงงานน้ำตาลสำหรับรับอ้อย โรงงานผลไม้กระป๋องสำหรับผลไม้ เป็นต้น ที่ประเทศไทย เฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสานน่าจะทำคือโรงงานอาหารสัตว์สำหรับพืชชนิดที่เป็นอาหารสัตว์ และโรงงานเนื้อสัตว์สำหรับปศุสัตว์ เมื่อได้มีการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์แล้ว

โรงงานเล็ก ๆ นั้นอาจจะต้องใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (ซึ่งจะกล่าวในวาระต่อไป) จึงจะสามารถดำเนินการทำกำไรได้ เรื่องนี้ควรจะเป็นเรื่องที่รัฐบาล มหาวิทยาลัย และสถาบันเทคโนโลยีต่าง ๆ สนใจค้นคว้าทั้งในแง่เทคนิคและเศรษฐกิจการค้า เช่น การอบพืชนั้นน่าจะหาวิธีทำได้โดยใช้เชื้อเพลิงอย่างถูก และให้ได้รับพืชเข้า

โรงอบตลอดปี

โรงงานดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นโรงงานที่ใช้วัสดุเกษตรเป็นวัตถุดิบเสมอไป โรงงานที่ผลิตเครื่องมือการเกษตรง่าย ๆ เช่น จอบ เสียม ผาล ยุ้ง ฉาง ฯลฯ ก็น่าที่รัฐบาลจะสนับสนุนให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น แม้ว่าจะต้องใช้เงินอุดหนุนบ้าง ก็อาจจะมีคุณมากกว่าโทษ เพราะช่วยแก้ปัญหาเรื่องคนว่างงานในชนบท

๕. เครื่องจักรกลที่เหมาะสม เมื่อเรานึกถึงเครื่องจักรเครื่องกล เรามักจะนึกถึงสิ่งที่มีแรงม้ามาก ๆ เป็นเครื่องทุ่นแรงในการส่งเสริมอุตสาหกรรม เรามักจะกำหนดให้มีเครื่องจักรขนาดใหญ่ ๆ จึงจะส่งเสริมก็อาจจะมีเหตุผลสำหรับอุตสาหกรรมซึ่งต้องคิดถึงต้นทุนเพื่อต้องแข่งขันกับคนอื่น แต่โดยทั่วไปแล้ว เครื่องทุ่นแรงก็หมายถึงการใช้เครื่องจักรแทนแรงคน คือหมายความว่าใช้แรงงานคนในต่างประเทศผลิตเครื่องจักรให้เราใช้แทนแรงคนไทยด้วยกัน จึงเป็นการส่งเสริมให้คนไทยว่างงานมากขึ้น

การใช้เครื่องมือเหมาะสมสำหรับช่วยคนให้มั่งนทำนั้นไม่ใช่ของใหม่ในประเทศไทย เรามีการจุดระหัดด้วยแรงคนหรือแรงลมมาแล้ว ก่อนที่จะมีสูบน้ำเดินด้วยน้ำมัน ที่สมุทรสงครามเรามีโรงสีลมชักน้ำเข้านาเกลือซึ่งเป็นที่น่าดูด้วย ที่ทางแยกจากชุมแพไปหล่มสัก ทุกวันนี้ก็ยังมียังหันชักน้ำเข้านาจากลำห้วย ลิ่งเหล่านี้และสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ได้เอ่ยถึงทำได้เองในประเทศไทยและในท้องถิ่น เป็นการเพิ่มแรงงานไทย

ในปัจจุบันเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อน้ำมันแพงขึ้นมาก ได้มีผู้ประดิษฐ์คิดสร้างเทคนิคอันเหมาะสมไม่ต้องใช้เครื่องยนต์ขึ้นในหลายประเทศ ในประเทศด้อยพัฒนาอย่างอินเดีย วงล้อจักรยาน และจานถีบจักรยาน

ได้มีผู้ประดิษฐ์ให้ใช้งานได้หลายอย่างด้วยกัน เป็นการใช้แรงคน คน
ที่เห่อประเทศจีนมักจะชี้ให้เห็นว่า ในประเทศจีนนั้น เขาใช้แรงคนยก
ดินหรือหินแทนเครื่องทุ่นแรงสำหรับทำถนน และทำเขื่อน เป็นต้น

เรื่องชนิดนี้ในมหาวิทยาลัยเกษตร ได้มีอาจารย์ทำวิจัยในด้าน
ต่าง ๆ ขึ้น การวิจัยชนิดนี้มีประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาประเทศ
จึงควรถือรัฐบาลจะสนับสนุนให้กระทำกันได้ดีขึ้นและแพร่หลายขึ้น

๖. การสังคมนาฬิกาในชนบท ในขณะที่เดียวกันกับที่ชนบท
ขาดแคลนสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เราก็มองว่างานมากที่จะ
ทำการสาธารณูปโภคและสาธารณูปการนั้น ๆ แต่เราไม่ใช่ให้เขาทำ
ไม่ได้ฝึกอบรมให้เขาทำได้ จึงเกิดปัญหาขึ้นทั้งสองด้าน คือ ขาดแคลน
บริการ และมีคนล้นงาน

งานที่ควรจะให้ท้องถิ่นจ้างคนมาทำนั้นมีอยู่เป็นอันมาก ในด้าน
เกษตรเองก็ต้องการคนสำหรับลอกคูคลอง สำหรับป้องกันมิให้ทางน้ำ
ตื้นเขิน สำหรับบำรุงรักษาอ่างเก็บน้ำ สำหรับปลูกและรักษาต้นไม้ในหมู่
บ้าน เฉพาะอย่างยิ่งต้นไม้ผล เช่น มะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น สำหรับ
บำรุงรักษาถนน และแม้แต่จะเป็นผู้ช่วยพนักงานส่งเสริมการเกษตร
ระดับหมู่บ้าน

แต่ในด้านอื่น ๆ ที่จะทำให้ชีวิตในชนบทเจริญขึ้นก็ยังมีงานอีก
มาก คือ งานอนามัย ถ้ารัฐบาลไม่สามารถมีบริการอนามัยให้ทั่วถึงทุก
หมู่บ้าน ก็ควรจะใช้คนในหมู่บ้านนั่นเองเป็นอาสาสมัครทำงานอนามัย
ภายใต้การควบคุมดูแลของนายแพทย์และพยาบาลระดับอำเภอหรือ
จังหวัด งานอนามัยที่ว่าเป็นงานที่ไม่ยากนัก เช่น การขายยาตำราหลวง
งานก่อสร้างส้วมที่ถูกลักษณะ งานโภชนาการ งานวางแผนครอบครัว

งานปฐมพยาบาล เป็นต้น ทุกวันนี้ชาวชนบทได้พึ่งแต่โฆษณาชวนเชื่อ คนขายยา และหมอเถื่อนซึ่งฉีดยาให้แก่ชาวบ้านอย่างน่าเกรงขาม

งานสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ ยังมีอีกหลายอย่าง ที่ได้เป็นที่ติดตลาดก็ต้องอาศัยมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลและบำรุงรักษาให้สะอาดและถูกอนามัย คนท้องถิ่นน่าจะจ้างให้เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาชุมชน และกรมประชาสงเคราะห์ ในการนี้ไม่ต้องการที่จะให้เงินเดือนมาก เพราะชาวชนบทส่วนใหญ่เป็นคนมีก้น้อย ความจริงนั้นถ้ามีการกระจายอำนาจหน้าที่สู่ท้องถิ่นต้องตามที่เราเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ ท้องถิ่นเองก็จะสามารถบอกได้ว่าเขาต้องการอะไร รัฐบาลควรจะสนับสนุนด้วยการเงิน ซึ่งจะเป็นประโยชน์มากกว่าที่ได้ผันเงินสู่ชนบทไปแล้วเป็นจำนวนมาก

๗. การศึกษาอบรม การศึกษาย่อมจำเป็นอยู่ในการสาธารณสุขูปโภคอย่างหนึ่ง การอำนวยความสะดวกให้เด็ก ๆ ในชนบทสามารถเรียนในโรงเรียนได้ถึงชั้นประถมปีที่ ๖ ตามแผนการปฏิรูปการศึกษาก็เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และควรจะมีหม่อมเทกำลังทรัพย์ให้กระทำได้ทั่วราชอาณาจักรโดยเร็วที่สุด

แต่การศึกษาในชนบทไม่ควรจะจำกัดแต่เฉพาะเด็ก ๆ ในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนซึ่งผูกพันอยู่กับการครองชีพ ซึ่งกองการศึกษาผู้ใหญ่กรมสามัญศึกษาเริ่มกระทำอยู่นั้น ก็เป็นเรื่องที่น่าจะสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เพราะชาวชนบทที่พ้นวัยการศึกษาบังคับมาแล้ว จะได้ประโยชน์จากการนี้

นอกจากนี้เรื่องต่าง ๆ ที่เขียนมาในตอนต้น ๆ ของบทความนี้ กล่าวคือ การจะให้คนในท้องถิ่นเองช่วยงานจัดรูปที่ดิน สามารถทำงาน

ในโรงงานที่สนับสนุนการเกษตร รวมกลุ่มทำงานร่วมกัน เป็นผู้ช่วยพนักงานส่งเสริมการเกษตร ทำการบำรุงรักษาอ่างเก็บน้ำ คูคลอง บำรุงรักษาถนน ปลูกต้นไม้ เป็นอาสาสมัครด้านอนามัยหรือสังคมสงเคราะห์ อย่างอื่น เป็นต้น ก็จำเป็นที่จะต้องมีการอบรมให้ทำงานได้ตามเป้าหมาย เรื่องเหล่านี้รัฐบาลต้องจัดให้เจ้าหน้าที่แต่ละกระทรวงทบวงกรม เช่น กระทรวงเกษตรฯ กระทรวงสาธารณสุข กรมการพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงศึกษาธิการ กรมแรงงาน เป็นต้น มีโครงการอบรมในท้องถิ่นให้เขาปฏิบัติงานได้ ในการนี้จะต้องมีผู้ประสานงานที่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการอบรมดังกล่าวดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

อย่างนี้จึงจะเรียกว่าเป็นการพัฒนาชนบทที่แท้จริง อย่างนี้ถ้าปฏิบัติจริง ๆ จึงจะไม่เพียงแต่พัฒนาด้วยลมปาก และจะเป็นการพัฒนาที่ถาวรต่อไป